

О.М. Муравйова, ст. викл.

Т.А. Кравцова, викл.

О.В. Обозна, викл.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Розглянуто проблеми та найпоширеніші способи перекладу фінансових та економічних термінів: використання слів, які вже існують у мові (синоніми), запозичення іноземних слів (терміни), побудова терміну з частин інших слів.

Рассмотрены проблемы и наиболее распространённые способы перевода финансовых и экономических терминов: использование слов, которые уже существуют в языке (синонимы), заимствования иностранных слов (термины), построение термина из частей других слов.

The given paper is devoted to the problem of translation of financial and economical terms and the ways a term can be coined. The most popular ways of the coinage of terms are: using words which already exist in the language, borrowing terms out of other languages, building a term from the parts of other words.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Фінанси являють собою економічні відносини, які пов'язані з формуванням, розподілом та використанням грошових фондів із метою виконання функцій та завдань держави. Фінансова лексика входить до складу економічної термінологічної системи.

Проте з урахуванням того факту, що Україна протягом тривалого часу була закритою для міжнародного спілкування, низка реалій, які склалися протягом цього часу на Заході, є новою для української свідомості. Це стосується, наприклад, таких видів діяльності, як гра на фондових біржах, валютні операції, теорія інвестування тощо. Фінансова термінологія потребує значного доопрацювання за сучасних умов.

Отже, цілком логічним є те, що перекладачам потрібно створювати або асимілювати велику кількість термінів, які є необхідною умовою існування будь-якої галузі спеціальних знань, поповнювати прошарок економічної лексики української мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Саме про проблеми перекладу іншомовних слів йдеться у публікаціях І. та Н. Кікеців «До

питання про деякі труднощі при перекладі термінів і шляхи їх подолання» [2], Т.Р. Кияк, А.С. Д'якова, З.Б. Куделько «Основи термінотворення» [1], Н. Сапальової «Використання в українському перекладі науково-технічних термінів іншомовного походження» [4]. Зокрема, в останній автор стверджує, що кожне іншомовне слово можна перекласти українською мовою, і при цьому переклад не завжди є влучним і легко може замінити чужомовний еквівалент. Для цього, на думку автора, необхідно, щоб широкі кола українського суспільства вподобали це слово і прийняли його до вжитку. Дуже часто українське слово не може «вигнати» з ужитку чужомовне та існуватиме поряд із ним. Позитивним є те, коли український неологізм стає влучнішим і поступово витісняє чужомовне слово із нашого вжитку.

З урахуванням бурхливого розвитку міжнародних економічних відносин нашої держави та недостатньої при цьому розвиненості економічної термінології української мови, питання термінологічного планування та перекладу іноземних, зокрема фінансово-економічних термінів, потребує особливої уваги з боку лінгвістів та перекладачів, тому що будь-який вузькоспеціалізований текст базується на термінах, які роблять його стислим, інформативним і конкретним.

Мета та завдання статті – визначити, проаналізувати основні проблеми та особливості перекладу фінансових термінів українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завдання перекладача – цілісно і точно передати засобами іншої мови зміст оригінального тексту зі збереженням його стилістичних та експресивних особливостей. Під «цілісністю» перекладу мають на увазі єдність форми і змісту на новій мовній основі. Якщо критерієм точності перекладу є тотожність інформації, яку повідомляють на різних мовах, то цілісним можна визнати лише той переклад, що передає цю інформацію рівноцінними засобами. Іншими словами, на відміну від переказу, переклад повинен передавати не лише те, що виражене оригіналом, але й таким чином, як це виражене в ньому. Ця вимога стосується як всього перекладу даного тексту в цілому, так і окремих його частин.

Науковець Я.І. Рецкер зазначає, що в процесі перекладу складаються три категорії відповідників: еквіваленти, що були встановлені в силу тотожності реалій, а також створені в традиції мовних контактів; варіантні та контекстуальні відповідники; всі види перекладацьких трансформацій [3, 185].

Еквівалентні відповідники належать до сфери мови, тоді як два останні – до сфери мовлення. Еквіваленти відрізняються своєю постійністю та відносною незалежністю від оточення. Відмова від

використання еквівалента у виключних випадках повинна бути виправдана особливими умовами контексту [3].

Варіантні відповідники виникають між словами у тому випадку, якщо в мові перекладу існує декілька слів для передачі одного й того самого значення вихідного слова; наприклад, іменник «угода» має декілька відповідників в англійській мові: *treaty, agreement, pact*. Проте невірно було б вважати, що це слово багатозначне. Воно лише означає широке поняття, яке не охоплене в англійській мові одним словом.

Контекстуальні значення виникають у процесі використання слів у мові, залежно від оточення і реалізуються під дією вузького, широкого і екстралінгвістичного контексту. За ступенем частотності можна виділити узуальні (повторювані) та оказіональні (випадкові, індивідуальні) контекстуальні значення.

Тепер спробуємо уточнити саме поняття еквіваленту. Рецкер Я.І. пропонує наступне його визначення: «Еквівалентом слід вважати постійну рівнозначну відповідність, як правило, таку, що не залежить від контексту». За умов перекладу художньої літератури окремі слова та словосполучення можуть не мати формальних відповідників у тексті рідною мовою. Під час перекладу науково-технічної літератури кожен термін повинен отримати його формальний еквівалент. Вимога неодмінного перекладу кожного терміна не передбачає, звичайно, того, що кожне іноземне слово має бути перекладене одним українським словом. Еквівалентом однослівного терміна може бути стале словосполучення і навпаки [3].

Як зазначає Е.Ф. Скороходько [5], у низці випадків нема необхідності використовувати абсолютні еквіваленти. Якщо зміст поняття, яке виражене терміном, що перекладається, частково відображене в тексті, то тоді допускається заміна абсолютного еквівалента відносним. Під відносним еквівалентом мають на увазі термін, що виражає поняття, споріднене відносно до поняття, вираженого терміном, що перекладається. Звичайно, відносний еквівалент може використовуватись лише у такому контексті, який би дозволяв відновити видові ознаки об'єкта. Відносні еквіваленти, зазвичай, застосовують у тому випадку, якщо абсолютний еквівалент виявляється занадто громіздким. Наприклад, абсолютним еквівалентом англійського терміну *share-without par value* є «акція без номінальної вартості», а відносним може бути просто акція (якщо контекст дозволяє) [5].

Іноді, протягом всього тексту який-небудь іноземний термін має не те значення, яке йому зазвичай притаманне, а більш вузьке, тобто виражає деяке видове поняття. У цьому випадку в перекладі можна використати український термін, який би виражав це видове поняття.

Такий український термін, який відповідає контекстуальному, а не словниковому, значенню об'єкта перекладу, можна назвати частковим еквівалентом останнього. Можливість використання часткового еквівалента визначається широким контекстом – статтею, текстом, розділом книги чи дисертації тощо [3].

Розглянемо найчисленнішу групу термінів, а саме тих, що були створені шляхом зміни значень звичайних слів (із використанням внутрішніх ресурсів мови). Двочленні словосполучення, тобто терміни, до яких входять два повнозначних слова, належать, головним чином, до таких структурних типів:

- іменник + іменник (найчисленніша група): conglomerate merger, stock merger, index misery, land agent, insurance agent, excise duty;
- прийменник + іменник (відповідно друга за чисельністю складових група) horizontal merger, defensive merger, industrial output, marine insurance, green audit, foreign loan, personal loan, budgetary committee, gross product, domestic currency, unconvertible currency;
- іменник + прийменник + іменник: rate of exchange, export of capital, emission of banknotes;
- Past participle + іменник: blocked account, listed company, deferred share, issued capital, uncalled capital;
- Present Participle + іменник: working capital, operating asset, wasting asset, managing agent;
- іменник у Possessive Case + іменник: Lloyd's Register.

Прикладами тричленних словосполучень є: choice of marketing means, forced rate of exchange, paid letter of credit, consumer price index, etc. Зустрічаються також словосполучення з двома прикметниками типу free economic zone, International Monetary Fund, gross domestic product.

Скороходько Е.Ф. виділяє два типи багатокомпонентних термінів. Це можна пояснити наведенням таких прикладів, як gold rush та rush for gold. Обидва терміни мають одне і те ж значення – «золота лихоманка». Проте їх граматична структура відрізняється одна від одної. У першому з термінів відсутні будь-які граматичні засоби зв'язку (закінчення, прийменники), котрі б висловлювали граматичний зв'язок між компонентами терміна. Другий термін побудовано по-іншому – тут використали прийменник for, який чітко вказує на смисловий зв'язок іменників. Для більшої зрозумілості наведемо ще один приклад: price fixing та fixing of prices (контроль за цінами). Зверніть увагу на те, що перший термін можна трактувати по-різному і, через відсутність відповідних знань, перекласти його, як, скажімо, «контроль чого-небудь за допомогою цін», що було б, звичайно, невірно.

У процесі роботи перекладач може зіткнутися зі значними труднощами, пов'язаними, головним чином, з неоднозначністю терміна, можливістью по-різному трактувати його значення. Слід звертати увагу на те, що відображає визначальний компонент складного слова: якісні ознаки предмету, явища тощо, чи відносини належності, тобто такі, що пов'язують даний предмет із іншим. Перший випадок може створювати певні проблеми для перекладача, тому що визначальний компонент може бути використаний для характеристики різних сторін зв'язку елементів складного терміна. Наприклад, в англійському терміні *bank control* перший компонент може виражати спосіб управління, тоді термін означатиме «управління за допомогою банку, банківське управління», а може й виражати об'єкт управління, тоді переклад буде «управління банком».

Переклад термінів із визначальним компонентом, що виражає ознаку належності, загалом, не викликає труднощів під час перекладу, якщо відоме значення компонентів складного слова. Так, наприклад, знаючи, що *stock* – це «акціонерний капітал», а *market* – «ринок», не важко здогадатись, що *stock market* означає «ринок акцій» (у більш широкому сенсі – «ринок цінних паперів»).

Таким чином, перекладач завжди має звертати увагу ще й на вмотивованість термінів, а також на те, які саме відносини з об'єктом виражає визначальний компонент складного слова: відносини належності до об'єкта термінування або такі, що відображають якісні ознаки останнього.

В англійських фінансових документах зустрічається велика кількість абrevіатур. Збільшення кількості скорочень, що знаходять застосування у науковій літературі, – цілком закономірне явище. Складні терміни потребують скорочення тим чи іншим шляхом.

Скорородько Е.Ф. пише, що за своїм застосуванням терміни поділяються на дві групи: текстові скорочення і скорочення термінологічні. Перші використовуються одним або кількома авторами, причому в кожному окремому випадку (тобто в кожній книзі, статті) вони обов'язково пояснюються авторами або в тексті, або у виносках (інакше не можна буде зрозуміти їх зміст). Термінологічні скорочення – це загальноживані, синонімічні скорочені варіанти стандартних термінів (вони, як правило, зрозумілі спеціалістам даної галузі знань).

Для початку з'ясуємо, які виділяють структурні типи скорочень: а) літерні скорочення; б) складові скорочення; в) часткові скорочення, що складаються з літери або складу та повного слова; г) змішані скорочення, що складаються з літер та складів; д) цифрові скорочення, що складаються з літер, слів або складів та цифр; е) скорочені слова.

Літерні термінологічні скорочення в англійській мові вимовляються або як назви літер, що складають аббревіатуру, або як слово, яке складається з цих літер. До першої групи належать такі, наприклад, як mge – mortgage – «застанова»; IMT – immediately – «негайно»; ins – insurance – «страхування»; j – joint – «спільний»; K.D. – knock down – «мінімальна ціна на аукціоні»; Jsb – joint stock bank – «акціонерний банк»; b. r. – bank rate – «залікова ставка банку»; l.&d. – loss and damage – «збитки при транспортуванні» тощо.

Бувають такі випадки, коли значення аббревіатури можна з'ясувати лише за орфографічним оформленням скорочення. Наприклад, візьмемо такі пари аббревіатур: bd. – bond – «облігація»; B/d – brought clown – «знижений» (про ціну).

З вище наведених прикладів ми маємо змогу побачити, що навіть аббревіатури в англійській фінансовій лексиці мають таку якість, як полісемічність. Орфографічне оформлення скорочення одного й того ж терміну може бути різним. Наприклад, J.A. і J/A виражають одне і те ж саме поняття joint account «спільний рахунок».

Можна навести приклади часткових скорочень: e-commerce (комерційна діяльність із виключним застосуванням електронних систем), e-broker (брокер, який працює з клієнтами через мережу Інтернет), F. T. Index (індекс промислових акцій, який розраховує газета ФТ); скорочених слів: high tech technology (високі технології), showbiz /show business/ (бізнес розваг); складові скорочення: small-cap (stock) – small capitalization (stock) (фонди компаній із малою капіталізацією), FTSE SmallzCap (індекс промислових акцій малих компаній, який розраховує газета ФТ разом із Лондонською фондовою біржею); складові скорочення: ad.val. – ad valorem – «з проголошеної ціни», adv. – advance – «задаток», cap. – capital – «капітал», Ind. – index – «індекс».

Отже, як бачимо, у перекладі аббревіатур немає нічого складного. Вся необхідна перекладачеві інформація поміщена у спеціальні словники. Проблеми можуть виникнути лише у разі появи текстових скорочень, які почали набувати термінологічного значення, використовуються в тексті без наведених пояснень, але при цьому ще не встигли потрапити до термінологічних словників.

Негативною стороною англійської термінології є її насиченість так званими trade names або trade marks. Це питання заслуговує на увагу, тому що деякі з них згодом отримують широке розповсюдження і, втрачаючи специфічний жаргонний зміст, стають членами терміносистеми даної галузі. Такі жаргонні та розмовні вирази і вузько розповсюджені терміни (фірмові назви), які використовуються в системі науково-технічної літератури поряд із правильно

побудованими термінами, Е.Ф. Скороходько умовно називає терміноідами. Грань між терміноідами та термінами дуже умовна: іноді фірмова назва чи жаргонне слово може краще передати сутність поняття, ніж спеціально побудований термін [5].

В англійській економічній літературі закріпилась багато таких термінів, які спочатку виникли у жаргонній лексиці та в економічному словнику отримали примітку *informal* (жаргон). Наведемо кілька прикладів. *Hong Kong made strong gains in response to a surge in red chips*. (Гравці на фондовій біржі Гонконгу отримали величезні прибутки, зігравши на ажіотажі навколо акцій китайських компаній). Вираз *red chip* є жаргонним. Він означає пакет акцій китайської компанії. Напевне, мине не так багато часу, і це словосполучення стане повноправним членом англійської фінансової термінологічної системи.

У системі наукової термінології нерідко зустрічаються терміни, створені з використанням власних імен. На відміну від фірмових назв, які нерідко утворюються шляхом скорочення назви фірми або імені винахідника, терміни про які зараз піде мова, як правило, включають у себе повні власні імена і створюються відразу ж для використання в системі наукової термінології, а не як фірмові позначки: *Lloyd's of London* «Лондонський Ллойд» (вид страхового агентства, розташованого в Лондоні), *Lloyd's Register of Shipping*, реєстр Ллойда (список невійськових кораблів із їх класифікацією на певні групи), *Fordism* «система Форда».

Ще одне питання, на якому слід зупинитися, пов'язане з проблемою існування мовних паралелей і так званих «хибних друзів перекладача». Під мовними паралелями мають на увазі присутність спільних елементів (зокрема, лексичних) у двох необов'язково споріднених мовах. Такі мовні паралелі можуть бути випадковими та закономірними.

Випадкові мовні паралелі можуть бути викликані випадковим співзвуччям слів із двох не обов'язково споріднених мов типу латинської (*habere*) та німецької (*haben*) (хоч слова з обох мов збігаються у значенні, етимологія у них різна); або англійського слова «*tip*» та українського «тип» (випадкова співзвучність при повній відсутності спільності у значенні). Закономірні лексичні паралелі спричинені свідомим запозиченням лексичних елементів однієї мови іншою.

Висновки. Проблема наукового, в тому числі економічного, перекладу полягає, перш за все, у необізнаності перекладача у сфері наукової інфраструктури, неволодінні науковими термінами і, як наслідок, невмінні підібрати еквівалент у цільовій мові. Таким чином, перекладач, що працює в певній галузі, повинен ретельно вивчити

інфраструктуру цієї галузі, термінологію, що обслуговує цю галузь, а також мовні особливості вихідної мови. Треба зауважити, що до перекладу текстів вузькоспеціалізованої наукової тематики не можна підходити лише з лінгвістичного боку. Необхідно робити ретельний аналіз всього тексту, і тільки зрозумівши, про що саме йдеться, вдаватися до перекладу. У той же час, не слід покладатися тільки на власні знання у даній галузі, нехтуючи лінгвістичним аналізом тексту. Таким чином, перекладачам слід досліджувати як ті галузі науки, до яких має відношення література перекладу, так і підвищувати практичні знання іноземної мови, освоювати теорію перекладу науково технічної літератури, займатися питаннями словотворення та семантики.

Список літератури

1. Кияк Т. Р. Основи термінотворення / Т. Р. Кияк, А. С. Дяков, З. Б. Куделько. – К. : Наукова думка, 2000. – 206 с.
2. Кікец І. До питання про деякі труднощі при перекладі термінів і шляхи їх подолання / І. Кікец, Н. Кікец // Вісник державного університету «Львівська політехніка» 6-та Міжнар. наук. конф. : матеріали – Львів: Львівська політехніка, 2000. – № 402. – 420 с.
3. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Международные отношения, 1974. – 216 с.
4. Сапальова Н. Використання в українському перекладі науково-технічних термінів іншомовного походження / Н. Сапальова // Культура народів Причорномор'я. – 2001. – № 13. – С. 129–133.
5. Скороходько Е. Ф. Сучасна англійська термінологія / Е. Ф. Скороходько. – К. : Український інститут лінгвістики і менеджменту, 2002. – 76 с.

Отримано 01.08.2013. ХДУХТ, Харків.

© О.М. Муравйова, Т.А. Кравцова, О.В. Обозна, 2013.